

Miljøministeriet
Naturstyrelsen

Natura 2000-plan 2010-2015

Holmegårds Mose

Natura 2000-område nr. 163
Habitatområde H145

Holmegårds Mose tilhører Natura 2000-området Suså, Tystrup-Bavelse Sø, Slagmosen, Holmegårds Mose og Porsmosen

Kolofon

Titel:

Natura 2000-plan 2010-2015.
Holmegårds Mose.
Del af Natura 2000-område nr.
163.
Habitatområde H145.

Emneord:

Habitatdirektivet, miljømålslo-
ven, målsætning, indsatspro-
gram, Natura 2000-planer,
Holmegårds Mose.

Udgiver:

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Ansvarlig institution:

Naturstyrelsen
Fejøgade 1
4800 Nykøbing F
www.naturstyrelsen.dk

Copyright:

Miljøministeriet, Naturstyrelsen

Sprog:

Dansk

År:

2011

ISBE nr. 978-87-7091-053-8

ISBN nr. 978-87-7091-054-5

Dato: 1. december 2011

Forsidefoto:

Holmegårds Mose.

Fotograf: Jan Kofod Winther.

Resume:

Natura 2000-plan for Holme-
gårds Mose (nr. 163). Natura
2000-planen skal sikre gunstig
bevaringsstatus for områdets
udpegede arter og naturtyper.
Området og truslerne mod de
udpegede naturtyper og arter
beskrives, og der fastlægges
målsætninger og indsatser for
naturtyperne og arterne. Der
foretages en strategisk miljø-
vurdering af planen.

Må citeres med kildeangivelse

Indhold

Forord	4
Natura 2000-planlægning	5
Områdebeskrivelse	6
Trusler mod naturværdier i Holmegårds Mose.....	7
Igangværende pleje og genopretning	8
Tilstand og bevaringsstatus/prognose	9
<i>Vurdering af tilstand</i>	9
<i>Vurdering af bevaringsstatus/prognose</i>	12
Målsætning	13
<i>Overordnet målsætning for delområde Holmegårds Mose</i>	14
<i>Konkrete målsætninger for naturtyper og arter</i>	15
<i>Modstridende interesser</i>	15
Indsatsprogram	16
<i>Generelle retningslinjer</i>	17
<i>Konkrete retningslinjer</i>	18
<i>Mulige virkemidler</i>	19
Sammenhæng og synergi med vandplan	19
Strategisk miljøvurdering	19
Bilag 1. Kort over Natura 2000-områdets placering og afgrænsning	20
Bilag 2. Opsummering af Natura 2000-planen og mulige virkemidler	21
Bilag 3. Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver	22
Bilag 4. Miljørapport for Natura 2000-planen	25

Foto: Claus Bjørn Larsen

Danmarks VIP-natur får egen bodyguard

Hvad har Skagens Gren, Silkeborgskovene og det Sydfynske Øhav til fælles? Eller klokkefrøen, fiskeørnen og gråsælen? De er alle en del af Danmarks særligt værdifulde natur, som vi er forpligtet til at passe godt på. Det samme gælder strandengen, højmosen og boblerevet. Natura 2000-områderne er et netværk af naturområder i EU, der indeholder særligt værdifuld natur set i et europæisk perspektiv. Natura 2000 skal sørge for, at alle 27 EU-lande drager omsorg for egne truede dyr, planter og natur.

Danmark har i alt 246 Natura 2000-områder. Hvert område får nu sin helt egen naturplan, der skal fungere som bodyguard. Det er i alt for mange år gået tilbage for naturens mangfoldighed. Nu skal planerne sørge for, at staten, kommuner og lodsejere drager omsorg for de naturtyper og plante- og dyrearter, der er truede sårbare eller sjældne i EU.

Ny natur på vej

Naturplanerne er den hidtil største naturindsats, der nogensinde er sat i værk i Danmark. Budgettet er ca. 1,8 mia. kroner og vil i stor udstrækning blive finansieret af EU's landdistriktsmidler. Den planlagte indsats dækker ca. 1.600 km², hvoraf de 40 km² er ny natur.

Der er planlagt hundredvis af nye vandhuller, som vil sikre levesteder for padder som klokkefrøen og vandsalamanderen. 200 km² løvskov skal beskyttes mod rydning, og flere hule, gamle og døde træer vil give levesteder for svampe, flagermus og insekter. Fiskeri på havet skal reguleres, så de unikke danske boblerev sikres mod at blive ødelagt af fiskeredskeer, og danske højmoser skal igen have mulighed for at få det bedre. Lige nu er de truet af udtørring og tilgroning. Med naturplanerne skal der ryddes krat og buske og gives bedre og mere naturlige vandforhold.

Tilbagegangen stoppes

Som ny miljøminister er jeg glad for, at vi nu har en plan for at stoppe naturens tilbagegang i Natura 2000-områderne. Der må ikke ske yderligere skade på naturen. Planerne har været for længe undervejs under VK-regeringen. Natura 2000-områderne blev udpeget i årene 1998-2004, og tilbagegangen skulle være standset allerede sidste år.

Danmarks nye SRSF-regering vil føre en mere aktiv og fremsynet naturpolitik. De 246 Natura-områder har nu hver en bodyguard, mens regeringen laver en plan for hele Danmark. Naturplan Danmark skal sætte ambitiøse mål – ikke blot for den natur som findes i Natura 2000-områderne, men for hele den danske natur.

Lad os så komme i gang !

Med venlig hilsen
miljøminister Ida Auken

Natura 2000-planlægning

EU's Natura 2000-direktiver (Fuglebeskyttelses- og Habitatdirektiverne) forpligter Danmark til at gøre den nødvendige indsats for at sikre eller genoprette en række sjældne, truede eller karakteristiske naturtyper og arter. Gennem en målrettet indsats i de udpegede Natura 2000-områder bidrager Danmark til at sikre den europæiske natur og dens mangfoldighed.

Med henblik på at prioritere den nødvendige indsats udarbejder Naturstyrelsen en Natura 2000-plan, der dækker hvert af de udpegede beskyttelsesområder. Natura 2000-planen er en sammenfattende plan, som både indeholder Natura 2000-skovplan for de skovbevoksede fredskovpligtige arealer og Natura 2000-plan for øvrige områder samt arter.

Planen omfatter "udpegningsgrundlaget", dvs. de naturtyper og arter, som området er udpeget for. Natura 2000-planens indhold er vist i figur 1.

Figur 1. Opbygning af en Natura 2000-plan.

Natura 2000-planen er bindende for myndighederne

Natura 2000-planen er bindende, således at alle myndigheder i deres arealdrift, naturforvaltning eller ved udøvelse af deres beføjelser i henhold til lovgivningen i øvrigt skal lægge Natura 2000-planen til grund. Planen er vedtaget i 2011, hvorefter kommunalbestyrelserne og Naturstyrelsen udarbejder bindende handleplaner, som skal sikre gennemførelsen af Natura 2000-planen. Direkte statslig opfølgning i

Natura 2000-plan

form af bekendtgørelser o.l. sker dog på grundlag af Natura 2000-planen. Offentlige lodsejere kan vælge at gennemføre Natura 2000-planen direkte i deres drifts- og plejeplaner.

Natura 2000-planen tilsidesætter ikke øvrig lovgivning, og den indsats, som iværksættes for at sikre planens gennemførelse, skal have de fornødne tilladelser, dispensationer m.v. på grundlag af konsekvensvurderinger m.m. Der er ikke gennemført konsekvensvurderinger i henhold til Habitatdirektivets artikel 6.3 af de enkelte planer, idet der ikke i planen er taget konkret stilling til forvaltningsindsatsens præcise lokalisering eller valgt forvaltningsmetoder. Der er dog i Natura 2000-planen taget stilling til afvejning mellem modsatrettede naturinteresser i de tilfælde, hvor sådanne allerede på nuværende tidspunkt i planlægningen kan forudses, og hvor en sådan afvejning er forbundet med og nødvendig for forvaltningen af området. Evt. konkrete konsekvenser af denne afvejning vil blive afklaret i forbindelse med gennemførelsen af planen og valg af virkemiddel.

Natura 2000-planens målsætninger er bindende og skal desuden anvendes ved konsekvensvurdering i forbindelse med myndighedsudøvelse, jf. Miljøministeriets bekendtgørelse nr. 408 af 1. maj 2007 (ændret ved bekendtgørelse nr. 1443 af 11. december 2007 med senere ændringer) om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter.

Indsatsprogrammets retningslinjer er ligeledes bindende og danner grundlag for området's handleplan og eventuelle drifts- og plejeplaner.

Natura 2000-planen koordineres med vandplanen for hovedvandopland 2.5 Smålandsfarvandet og bliver ligesom denne revideret hvert 6. år. De dele af Natura 2000-planen, der vedrører skovbevoksede fredskovspligtige arealer, revideres dog kun hvert 12. år.

Natura 2000 område nr. 163 dækkes af to Natura 2000-planer: Nærværende plan for habitatområde H145 Holmegårds Mose og den øvrige del af Natura 2000-området i planen "Suså, Tystrup-Bavelse Sø, Slagmosen, Holmegårds Mose og Porsmose". Sidstnævnte omfatter principielt også Holmegårds Mose, men kun som en del af fuglebeskyttelsesområde F91.

Habitatområde H145 Holmegårds Mose er i plansammenhæng skilt ud som et delområde, fordi der opstilles et overordnet mål for mosen, der betyder at flere af de konkrete målsætninger bliver anderledes i dette område end i resten af Natura 2000-området jf. § 3, stk. 1 i målbekendtgørelsen (BEK nr. 815, 2007).

Områdebeskrivelse

Holmegårds Mose er Østdanmarks største højmoser. Der har været udvundet tørv i mosen gennem århundreder. Udnyttelsen har været intensiveret over nogle årtier til Holmegårds Glasværk, og en stor del af mosen består i dag af afgravede tørveflader eller åbne tørvegrave.

Natura 2000-plan

I områdets vestlige del findes der stadig intakte højmosseflader. Visse steder er der gravet igennem til det underliggende kalkholdige lag, hvorfor der findes rigkærsvegetation blandet med det ellers meget næringsfattige miljø, som karakteriserer mosen. Sådant et sted findes den sjældne orkidé mygblomst. Størstedelen af Holmegårds Mose er skovbevokset overvejende med birk. Mosen er fredet.

Der findes en mere detaljeret gennemgang i basisanalyserne for Natura 2000-område nr. 163. På Naturstyrelsens hjemmeside (www.naturstyrelsen.dk) samt i figur 2 og bilag 2 er der angivet hvilke naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for dette område.

Holmegårds Mose ligger i Næstved Kommune og inden for vandplanområdet hovedvandopland 2.5 Smålandsfarvandet. Området tilhører den kontinentale biogeografiske region.

Udpegningsgrundlag for Habitatområde H145		
Naturtyper:	Næringsrig sø (3150) Brunvandet sø (3160) Tidvis våd eng (6410) Urtebræmme (6430) * Højmose (7110) Nedbrudt højmose (7120) Hængesæk (7140) * angiver prioriteret naturtype	Tørvelavning (7150) * Avneknippemose (7210) * Kildevæld (7220) Rigkær (7230) * Skovbevokset tørvemose (91D0) * Elle- og askeskov (91E0)
Arter:	Lys skivevandkalv Stor vandsalamander	Mygblomst

Figur 2. Naturtyper (med typekode) og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for Holmegårds Mose.

Trusler mod naturværdier i Holmegårds Mose

I det følgende afsnit skal de oplyste trusler forstås som påvirkninger af naturtyper og arter, der er på udpegningsgrundlaget for Natura 2000-området. Trusler er i den forbindelse aktuelt forekommende og konkrete påvirkningsfaktorer, der enkeltvis eller i samvirking vil kunne forhindre, at naturtyperne og arterne opnår gunstig bevaringsstatus. Det kan dog også være potentielle påvirkningsfaktorer i det omfang, at der er viden om, at påvirkningerne periodevis er forekommet i området, men aktuelt ikke er til stede. Aktuelle påvirkninger, der fx reguleres internationalt eller i anden sammenhæng, og derfor ikke er et anliggende for Natura 2000-planen, kan også fremgå, men vil ikke være en del af denne Natura 2000-plans indsatsprogram.

Arealreduktion/fragmentering

Forekomsterne af aktiv højmose dækker i dag et væsentligt mindre areal end naturtypens oprindelige udstrækning i Holmegårds Mose. Pga. de specielle hydrologiske forhold, der karakteriserer en aktiv

højmose med levende tørvemos, kan det ikke lade sig gøre på lang sigt at opretholde mindre delforekomster.

Arealet med rigkær er botanisk set meget værdifuldt, men lille, og er pga. tilgroning mindre end det naturgivne potentiale. Der er dermed øget risiko for at sjældne arter, der er knyttet til rigkær, vil forsvinde fra området.

Næringsstofbelastning

Den atmosfæriske kvælstofdeposition ligger over tålegrænsen for aktiv højmose, hængesæk, samt skovnaturtyperne. Grøfter og kanaler leder desuden næringsrigt vand fra de omgivende arealer ind på de generelt meget kvælstoffølsomme naturtyper i mosen.

Tilgroning

Tilgroning med vedplanter er et problem for lys skivevandkalv (idet skyggeeffekten betyder lavere vandtemperatur), mygblomst og naturtyperne tidvis våd eng, højmose, hængesæk og rigkær. Tilgroning med vedplanter betyder derudover også både en øget fordampning og en højere kvælstofdeponering, der især er et problem i forhold til højmose og hængesæk. Tilgroning med blåtop, der ekspanderer aggressivt, er et stadigt større problem i Holmegårds Mose.

Uhensigtsmæssig drift

Intensiv skovdrift kan medføre, at skovnaturtypen, skovbevokset tørvemose, forringes eller ødelægges. Der er i øvrigt en utilstrækkelig beskyttelse af skovnaturtypen mod bl.a. konvertering til træarter, der ikke er karakteristisk for denne type.

Uhensigtsmæssig hydrologi

Drækanaler og grøfter er en trussel mod især aktiv højmose, men også tidvis våd eng, avneknippemose og rigkær. Hele Holmegårds Mose har oprindeligt været et stort højmosekompleks og har udgjort én samlet hydrologisk enhed. Drænsystemet sammen med den intensive udnyttelse af tørven har bevirket, at Holmegårds Mose i dag hydrologisk set er delt i to afdelinger.

Vandindvinding kan have en negativ effekt på det hydrologiske system i højmosen og grundvandsafhængige naturtyper.

Igangværende pleje og genopretning

Den vestlige del af Holmegårds Mose har siden 1990 været genstand for intensiv pleje med bl.a. håndlugning af birk. I den nordlige del af mosen plejes en lille bestand af mygblomst, og i den sydlige del er et rigkær blevet ryddet for opvækst af vedplanter.

I april 2009 stadfæstede Naturklagenævnet en fredning af Holmegårds Mose. Fredningskendelse bygger delvist på og henviser til en række frivillige aftaler, som Skov- og Naturstyrelsen indgik med lodsejerne i 2004. Af fredningskendelsen fremgår, at Skov- og Naturstyrelsen (nu Naturstyrelsen) er plejemyndighed på det fredede område. I henhold til fredningen skal plejemyndigheden foranledige,

at der gennemføres en hævnning af vandstanden med henblik på at bevare og genskabe Holmegaards Mose. Plejemyndigheden skal udarbejde en plejeplan som skal være i overensstemmelse med Natura 2000-planen for området. Plejeplan såvel som konkret projekt for vandstandshævnning er aktuelt under udarbejdelse. Vandstandshævningen er finansieret af EU LIFE-midler.

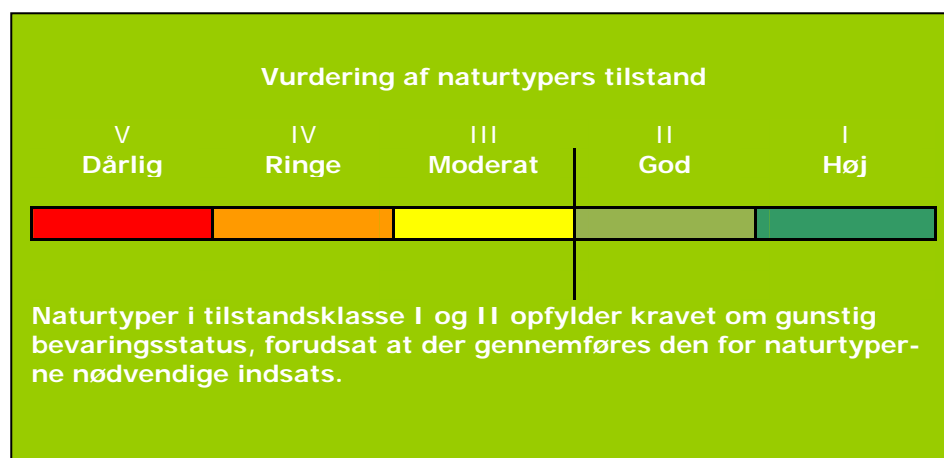
Tilstand og bevaringsstatus/prognose

For nogle naturtyper er der udviklet et system til vurdering af den enkelte naturtypes aktuelle *tilstand*, som er et udtryk for typens aktuelle naturindhold og en række andre målbare faktorer.

Bevaringsstatus for naturtyper og arter er derimod en vurdering af, hvordan deres tilstand vil være i fremtiden, såfremt der ikke sker ændringer i udnyttelsen og i de trusler, der eksisterer i dag. Der er således tale om en *prognose* for arternes og naturtypernes udviklingsretning. I de følgende afsnit er der nærmere beskrevet tilstand og bevaringsstatus/prognose for områdets naturtyper og arter.

Vurdering af tilstand

Der er foretaget en vurdering af tilstanden af de 23 lysåbne naturtyper og 10 skovnaturtyper. Naturtyperne er kortlagt dels i basisanalyserne, dels i en efterfølgende kortlægning. Desuden er tilstanden vurderet for udvalgte forekomster af 5 søtyper. Vurderingen bygger på et system, der inddeler forekomster af Habitatdirektivets naturtyper i 5 tilstandsklasser (figur 3), hvor I er bedst og V er dårligst. Som led i beregningen af tilstanden beregnes både et artsindeks, baseret på indholdet af plantearter i en cirkel med radius 5 m og et strukturindeks baseret på vegetationshøjden, opvækst af vedplanter, forekomst af drængrøfter m.m. For skovnaturtyperne baseres strukturindeks bl.a. på omfang af jordbearbejdning, afvandingsforhold, forekomst af invasive arter og trækronernes lagdeling i forskellige etager.

Figur 3. Tilstandsklasser for naturtyper.

Natura 2000-plan

Strukturindeks og artsindeks for den enkelte naturtype vægtes sammen med naturtypens tilstandsklasse på arealet. Et højt strukturindeks kombineret med et lavt artsindeks viser, at naturarealet har forudsætninger for et højt naturindhold, men at de karakteristiske arter ikke er til stede. Et højt artsindeks kombineret med et lavt strukturindeks kan anvendes som et redskab til at lokalisere artsrige forekomster med et stort behov for pleje eller anden indsats.

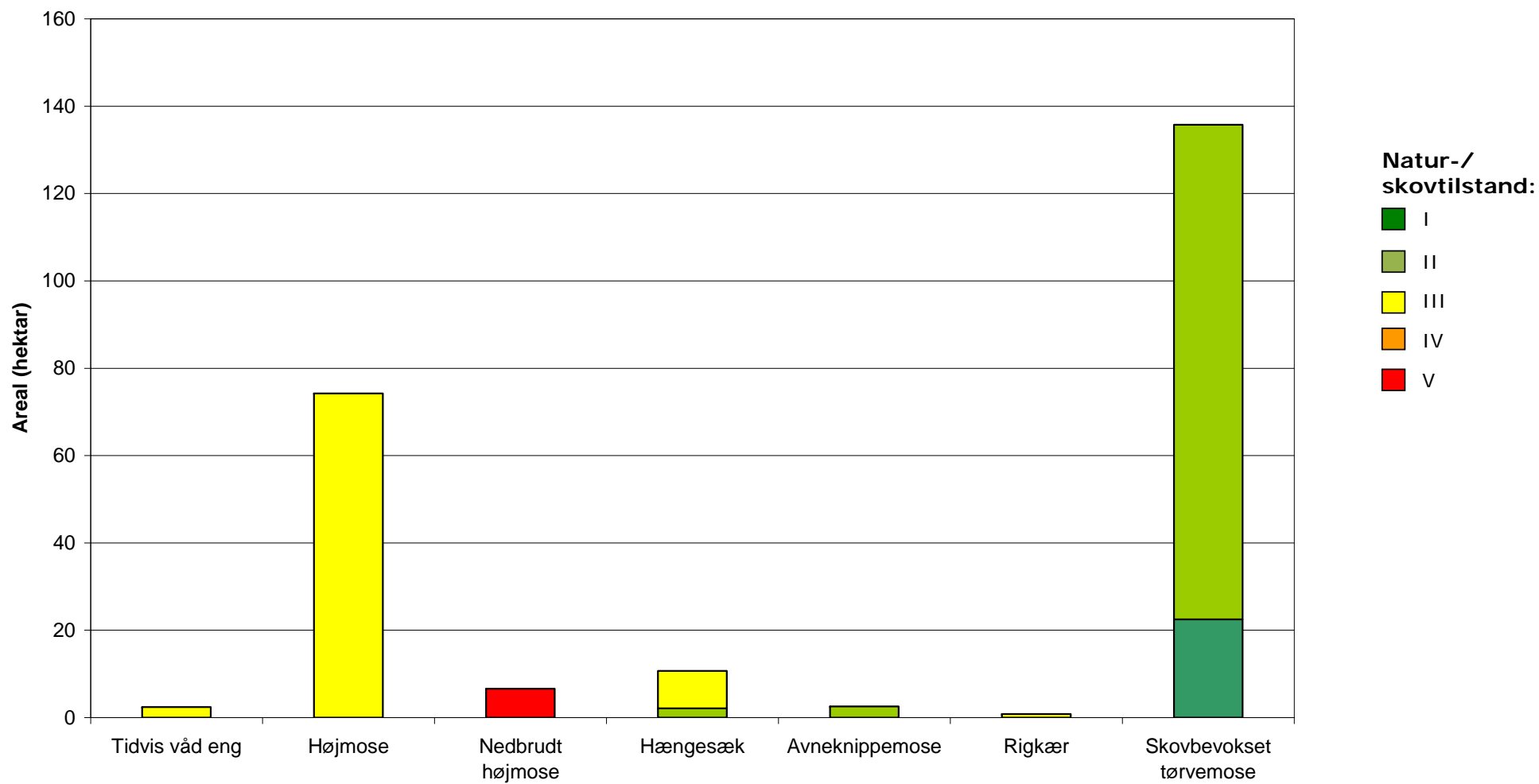
Arealfordelingen på tilstandsklasser for kortlagte naturtyper i Holmegårds Mose er vist i figur 4. Kun en mindre del af vandhullerne er tilstandsvurderet og er derfor ikke medtaget i figuren.

Naturtype	Kortlagt areal (hektar) fordelt på naturtilstandsklasse					Sum
	I	II	III	IV	V	
Tidvis våd eng 6410			2,4			2,4
*Højmose 7110			74			74
Nedbrudt højmose 7120					6,6	6,6
Hængesæk 7140		2,1	8,6			11
Tørvelavning 7150		Ikke tilstandsvurderet i dette område				-
*Avneknippemose 7210		2,6				2,6
*Kildevæld 7220		Ikke tilstandsvurderet i dette område				-
Rigkær 7230			0,8			0,8
*Skovbev. tørvemose 91D0	22,5	113,3				135,8
*Elle- og askeskov 91E0		Ikke tilstandsvurderet i dette område				-

Der er endnu ikke udviklet et system til vurdering af tilstanden for en række lysåbne naturtyper, marine naturtyper, større søer, vandløb samt fugle og andre arter.

Se kort med tilstandsvurdering af de enkelte forekomster i Natura 2000-området på [Naturstyrelsens hjemmeside](#).

Natura 2000-plan

Figur 4. Natur-/skovtilstand for de af Natura 2000-områdets naturtyper, som er tilstandsvurderet.

Vurdering af bevaringsstatus/prognose

Miljømålsloven og skovloven fastsætter som et overordnet mål, at naturtyper og arter, som Natura 2000-områderne er udpeget for, skal have en gunstig bevaringsstatus. Gunstig bevaringsstatus er defineret i Habitatdirektivet (figur 5).

Gunstig bevaringsstatus

En naturtypes "bevaringsstatus" anses for "gunstig", når

- det naturlige udbredelsesområde og de arealer, det dækker inden for dette område, er stabile eller i udbredelse, og
- den særlige struktur og de særlige funktioner, der er nødvendige for dets opretholdelse på langt sigt, er til stede og sandsynligvis fortsat vil være det i en overskuelig fremtid, samt når
- bevaringsstatus for de arter, der er karakteristiske for den pågældende naturtype, er gunstig

En arts "bevaringsstatus" anses for "gunstig", når

- data vedrørende bestandsudviklingen af den pågældende art viser, at arten på langt sigt vil opretholde sig selv som en levedygtig bestanddel af dens naturlige levesteder, og
- artens naturlige udbredelsesområde hverken er i tilbagegang, eller der er sandsynlighed for, at det inden for en overskuelig fremtid vil blive mindsket, og
- der er og sandsynligvis fortsat vil være et tilstrækkeligt stort levested til på langt sigt at bevare dens bestande

Figur 5. Habitatdirektivets definition af gunstig bevaringsstatus på biogeografisk niveau for naturtyper og arter.

Gunstig bevaringsstatus skal generelt opnås inden for hver af Danmarks to biogeografiske regioner, nemlig den kontinentale og den atlantiske region. Gunstig bevaringsstatus skal dog ifølge EU's vejledning til direktivets artikel 6 også anvendes på de enkelte Natura 2000-områder, men der findes ingen retningslinjer for, hvorledes denne vurdering skal foretages. Den første Natura 2000-plan laves på grundlag af tilgængelig viden og derfor alene ud fra en prognose for de enkelte naturtypers og arters udvikling.

Prognosen for de kortlagte naturtyper er bestemt på områdeniveau ud fra de enkelte forekomsters natur-/skovtilstand og de aktuelle trusler og inddeles i *gunstig* eller *ugunstig prognose*. Naturtyper i tilstandsklasse I (høj tilstand) eller II (god tilstand) har en gunstig prognose, hvis det vurderes, at tilstanden også kan opretholdes på langt sigt. I mange tilfælde forudsætter det, at der gennemføres den for naturtyperne nødvendige indsats i form af naturpleje, begrænsning af næringsstofftilførsel, forbedring af hydrologiske forhold m.m.

Prognosen for de øvrige naturtyper og alle arterne er baseret på den bedste tilgængelige viden. Her benyttes begreberne *vurderet gunstig*, *vurderet ugunstig* og *ukendt prognose*.

I delområdet Holmegårds Mose er der foretaget følgende vurdering af prognosen for naturtyper og arter:

Prognosen er gunstig eller vurderet gunstig for:

- Avneknippemose, da naturtypen er i god tilstand og forekomsterne har stabilt areal uden væsentlige trusler.

Prognosen er ugunstig eller vurderet ugunstig for:

- Tidvis våd eng, pga. "moderat" tilstand både hvad angår arts- og strukturklasse.
- Højmose. En stor del af arealet er tilgroet og har uhensigtsmæssig hydrologi.
- Nedbrudt højmose. Stærkt tilgroet med blåtop og som følge deraf i naturtilstandsklasse V "dårlig".
- Hængesæk, pga. tilgroning.
- Riggær. Er i tilstandsklasse II, men forekomsten er meget lille, og der er problemer med tilgroning.
- Skovbevokset tørvemose, da den atmosfæriske kvælstofdeposition ligger over naturtypernes laveste tålegrænse.

Prognosen er ukendt for:

- Brunvandet sø, der ikke er kortlagt i dette område.
- Næringsrig sø, der ikke er kortlagt i dette område.
- Urtebræmmer, der ikke er kortlagt i dette område.
- Tørvelavning, der ikke er kortlagt i dette område.
- Kildevæld, der ikke er kortlagt i dette område.
- Elle- og askeskov, der ikke er kortlagt i dette område.
- Lys skivevandkalv, da vidensgrundlaget stadig er spinkelt.
- Stor vandsalamander, hvis levested ikke er kortlagt.
- Mygblomst. Bestanden af mygblomst har de senere år tilsyneladende været i fremgang. Det er imidlertid usikkert, om forekomsten vil blive negativt påvirket af vandstandshævning i mosen.

Målsætning

Det overordnede mål er at sikre eller genoprette gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget i de enkelte Natura 2000-områder (jf. dog nedenfor om eventuelle modstridende interesser).

Der opstilles en **overordnet målsætning** for området. Den overordnede målsætning angiver det overordnede sigte for, hvorledes området skal udvikle sig både for at sikre områdets integritet og en gunstig bevaringsstatus for arter og naturtyper. Målsætningen skal endvidere fremhæve de naturtyper og arter, der udgør den største areal-

andel af området, og endelig fremhæves forekomster af naturtyper og arter, der har stor vigtighed på nationalt og/eller biogeografisk niveau. En vurdering af denne betydning foretages efter følgende kriterier:

- Stort areal, levested eller bestand
- Få forekomster
- Truede naturtyper og arter
- Særlige danske ansvarsområder

Der opstilles desuden mere **konkrete målsætninger**, der fastlægger de langsigtede mål for udviklingen i areal og tilstand for de enkelte naturtyper og arters levesteder. Målfastsættelsen tager udgangspunkt i den tilstand, som er vurderet for naturtyper og arters levested efter tilstandsvurderingssystemet. Hvor der ikke er udviklet et sådant system, skal gunstig bevaringsstatus sikres eller genoprettes på baggrund af bedste faglige viden.

Såvel overordnet målsætning som de konkrete målsætninger rækker ud over 1. planperiode og beskriver en tilstand, der tager hensyn til potentialet i de lokale naturforhold. Målsætningerne afspejler desuden en afvejning af eventuelle modstridende interesser efter retningslinjer angivet i By- og Landskabsstyrelsen 2009: "Retningslinjer for den statslige Natura 2000-planlægning: Målfastsættelse og indsatsprogram".

Overordnet målsætning for delområde Holmegårds Mose

I Holmegårds Mose er det naturtypen højmose, der er i fokus. De hydrologiske forhold i en højmose er meget specielle med en vandstand i tørven, der ligger over grundvandsspejlet i omgivelserne. En genopretning af aktiv højmose forudsætter derfor en hydrologisk helhedsløsning, hvilket er grunden til, at Holmegårds Mose i Natura 2000-område 163 behandles som et særskilt delområde. I et par af mosens tørveskær er den sjældne og truede lys skivevandkalv for nyligt fundet, og egnede tørveskær sikres som levested for arten. Holmegårds Mose er en del af et væsentligt arkæologisk interesseområde. Det er derfor væsentligt, at naturpleje og tiltag i forbindelse med genopretning af højmosen udføres under hensyntagen til bevarelse af arkæologiske rester.

Det overordnede mål for Holmegårds Mose er:

- Genopretning af naturtypen aktiv højmose har højeste prioritet i Holmegårds Mose. Genopretning af højmose forudsætter hydrologisk integritet for hele området og medfører en betydelig udvidelse af det lysåbne areal.
- Ved naturpleje i mosen sikres den sjældne vandbille, lys skivevandkalv, samt de truede naturtyper, tidvis våd eng og rigkær. Tiltag for genopretning af højmosen vil samtidigt have en positiv effekt for tilstanden af rigkær.
- Områdets økologiske sammenhæng og robusthed (dets økolo

giske integritet) sikres som helhed i form af en

- hensigtsmæssig drift og hydrologi,
- lav næringsstofbelastning samt
- gode etablerings- og spredningsmuligheder for arterne.

Konkrete målsætninger for naturtyper og arter

Der opstilles følgende konkrete målsætninger, som fastlægger de langsigtede mål for naturtyper og arter i Natura 2000-område 163, delområde Holmegårds Mose:

- Naturtyper og arter skal have en gunstig bevaringsstatus.
- For naturtyper og for arters levesteder, der er vurderet til natur-/skovtilstandsklasse I eller II og gunstig prognose skal udviklingen i deres areal og tilstand være stabil eller i fremgang.
- For naturtyper og arters levesteder, der er vurderet til natur-/skovtilstandsklasse III-V og/eller ugunstig prognose skal udviklingen i deres natur-/skovtilstand være i fremgang, således at der opnås natur-/skovtilstand I-II og gunstig bevaringsstatus, såfremt de naturgivne forhold giver mulighed dertil.
- Det samlede areal af naturtypen/levestedet skal være stabilt eller i fremgang, hvis naturforholdene tillader det. Navnlig for skovnaturtyperne kan der være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til arealmålet.
- For naturtyper og arter uden tilstandsvurderingssystem og/eller med en ukendt prognose er målsætningen gunstig bevaringsstatus.
- Naturtypeforekomster i artsklasse I målsættes til tilstandsklasse I og skal søges udvidet/sammenkædet, hvis de naturgivne forhold gør det muligt.
- Naturtypen aktiv højmose genoprettes/udvides på et areal svarende til det naturgivne potentiale.
- Vandkvaliteten i brunvandede søer forbedres, og søerne sikres som egnede levesteder for lys skivevandkalv. Vandkvaliteten sikres gennem tiltag i vandplanen.
- Forekomsten af rigkær udvides svarende til det naturgivne potentiale i kanten af højmosen, den såkaldte laggzone.

Modstridende interesser

En målsætning om gunstig bevaringsstatus for en bestemt naturtype kan indebære en nedprioritering af en anden naturtype eller art, og det er nødvendigt at foretage et valg.

Arealet med habitatnaturtyperne nedbrudt højmose, skovbevokset tørvemose og elle- og askeskov kan reduceres til fordel for udvidelse af aktiv højmose og rigkær.

For at genetablere aktiv højmose fjernes en del af skovnaturtypen skovbevoksede tørvemose. Forekomsten af skovbevokset tørvemose i

Holmegårds Mose er et resultat af en kolonisering som følge af menneskelig påvirkning. Det er derfor acceptabelt at nedprioritere denne skovnaturtype med henblik på at opnå gunstig bevaringsstatus for højmosen. Områdets rigkær er af høj botanisk værdi og er i nyere tid reduceret i areal pga. tilgroning med bl.a. rød-el. Der accepteres derfor en mindre reduktion i elle- og askeskov til fordel for rigkær.

Genopretning af aktiv højmose kræver en vandstandshævning. En planlagt vandstandshævning som forudsat i fredningen vil kunne påvirke arealet med den kendte forekomst af mygblomst. Der er derfor en risiko for, at bestanden af mygblomst vil blive påvirket i negativ retning. Uanset denne usikkerhed har genopretning af aktiv højmose en højere prioritet end hensynet til mygblomst.

Blomstrende mygblomst med sidste sæsons frugtstandere i Holmegårds Mose. Mygblomst kan blive påvirket ved genopretning af højmose. Foto: Kristian H. Kjeldsen.

Indsatsprogram

Opfyldelsen af Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektivernes krav om gunstig bevaringsprognose er en opgave som strækker sig over lang tid og kræver en omfattende indsats over flere planperioder. Det er derfor nødvendigt at prioritere indsatsen i den enkelte planperiode. Den nationale prioritering af indsatsen i 1. planperiode er formuleret i 4 sigtelinjer, som lægger niveauet for indsatsen i planperioden. Sigtelinjerne er beskrevet i bilag 3.

Indsatsprogrammet der bygger på de 4 sigtelinjer beskriver indsatsen i den første planperiode 2010-2015 (for skovbevoksede fredskovs-

pligtige arealer dog frem til 2021).

Indsatsprogrammet består af en række **generelle retningslinjer**, som skal sikre den eksisterende naturtilstand. De generelle retningslinjer gælder for alle arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget, og den nødvendige indsats vil efterfølgende blive konkretiseret i de kommunale/statslige handleplaner.

Indsatsprogrammet består desuden af en række **konkrete retningslinjer**, som skal sikre små naturarealer, ubeskyttede naturarealer og særligt truede arter og naturtyper. De konkrete retningslinjer giver en nærmere beskrivelse af den indsats, som i disse særlige tilfælde skal indarbejdes i de kommende handleplaner.

Indsatsprogrammet indeholder ikke bindende krav til kommunernes, Naturstyrelsens eller andre offentlige lodsejeres brug af de virkemidler og tiltag, som skal sikre den nødvendige indsats. Tiltag prioriteres og konkretiseres i handleplanerne eller i andre opfølgende tiltag.

Indsatsprogrammet for Natura 2000-området omfatter nedenstående generelle og konkrete retningslinjer, som tillige er vist oversigtligt i bilag 2.

Generelle retningslinjer

Indsatser efter sigtelinje 1. Areal og tilstand af udpegede naturtyper og levesteder for udpegede arter må ikke gå tilbage eller forringes.

- 1.1 Reduktion af kvælstof-deposition fra luften på områdets habitatnaturtyper sker ved administration af husdyrgodkendelsesloven, der med ændringen af 10. februar 2011 har fastlagt et særligt beskyttelsesniveau af hensyn til bevaringsmålsætningen i Natura 2000-planlægningen. Den øvrige tilførsel af næringsstoffer til naturtyperne reduceres herunder fra dræntilløb og fodring. For marine naturtyper, søer og vandløb reguleres tilførslen via vandplanen.
- 1.2 De lysåbne terrestriske naturtyper sikres en hensigtsmæssig ekstensiv drift og pleje med fokus på at hindre tilgroning med vedplanter og søge dominansen af græsarten blåtop begrænset.
- 1.3 Skovnaturtyper, der ikke planlægges konverteret til aktiv højmose, skal sikres en skovnaturtypebevarende drift og pleje. I særlige tilfælde kan permanent ophør af drift i skovnaturtyper (urørt skov) være nødvendig for at opfylde direktivforpligtigheden primært på arealer, som i forvejen i en længere periode har haft minimal eller ingen hugst.
- 1.4 Der sikres og vedligeholdes velegnede levesteder for lys skivevandkalv, stor vandsalamander og mygblomst. For mygblomst gælder dette kun i forhold til tilgroning.

Konkrete retningslinjer

Indsatser efter sigtelinje 2. Små og fragmenterede habitatnaturtyper og levesteder for arter, som ikke kan opretholdes ved drift af det nuværende areal alene, sikres ved arealudvidelse, sammenkædning af arealer, pleje af naboarealer og/eller etablering af spredningskorridorer.

- 2.1 Udvidelse og genopretning af den aktive del af højmosen har højeste prioritet i dette delområde. Sammenkædning af eksisterende højmoseforekomster påbegyndes i 1. planperiode.

Indsatser efter sigtelinje 3. Naturtyper og levesteder, som ikke er beskyttet af natur- og miljølovgivningen skal sikres.

- 3.1 Brunvandede søer som levested for specielt lys skivevandkalv i mosens vestlige del friholdes for udsætning af fisk samt andehold. Dette er en del af de indgåede aftaler i forbindelse med fredningen.
- 3.2 Skovnaturtyper, der ikke planlægges konverteret til aktiv højmose, sikres. Der kan være tale om en dynamisk situation, hvor det ikke nødvendigvis er de samme forekomster, der over tid bidrager til sikring af en skovnaturtype.
- 3.3 Konstaterede forekomster af udpegningsgrundlagets habitatnaturtyper, der ikke er omfattet af lovgivningen, sikres mod ødelæggelse.

Indsatser efter sigtelinje 4. Der skal gøres en særlig indsats for naturtyper og arter, hvis biogeografiske status er i fare for at blive alvorligt forringet i 1. planperiode.

- 4.1 Nødvendige tiltag, der iværksættes for at kunne genoprette aktiv højmose:
 - o Genopretning af naturnære hydrologiske forhold for den vestlige del af mosen. (Se også under "igangværende pleje").
 - o Afskæring af næringsrigt vand fra arealer uden for mosen.
 - o Udvidelse af det lysåbne moseareal (se under 2.1).
 - o Næringsbelastningen søges derudover reduceret fra tilstødende dyrkningsarealer.
- 4.2 Næringsstoffbelastning samt overskygning fra vedplanter af vandhuller, som er egnede for lys skivevandkalv, reduceres. Det sidste kan ske gennem tiltag nævnt i 4.1 for genopretning af aktiv højmose.
- 4.3 Der rettes en særlig opmærksomhed mod at reducere tilgrøningsproblemer i rigkær.

Forslag til mulige virkemidler

Kommunerne, Naturstyrelsen og andre offentlige lodsejere/myndigheder udarbejder handleplaner, vælger virkemidler og foretager den konkrete forvaltning indenfor rammerne af indsatsprogrammet. Mulige virkemidler nævnt i bilag 2 skal derfor betragtes som eksempler på, hvorledes indsatsprogrammet kan gennemføres.

Sammenhæng og synergi med vandplan

Natura 2000-planen er koordineret med vandplanen. Ifølge Vandrammedirektivet må tilstanden af vandområderne ikke forringes, og vandplanens indsatsprogram vil generelt forbedre den eksisterende vandkvalitet i større søer, vandløb, fjorde og kystvande. Forbedringen sker ved reduktion i tilførslen af næringsstoffer og miljøfarlige stoffer samt stedvis sikring af en mere naturlig hydrologi i ådale. Vandplanen vil desuden forbedre de fysiske forhold og sikre kontinuiteten på udvalgte vandløbsstrækninger. Disse indsatsforventes i de fleste tilfælde at bidrage til at forbedre tilstanden i de vandafhængige habitatnaturtyper og i levestederne for de arter, der er tilknyttet vand. Der er gode muligheder for at opnå andre synergieffekter mellem de 2 planer, men i enkelte tilfælde kan der opstå konflikter, f.eks. hvor indsats efter vandplanen medfører oversvømmelser af habitatnaturtyper eller levesteder for arter.

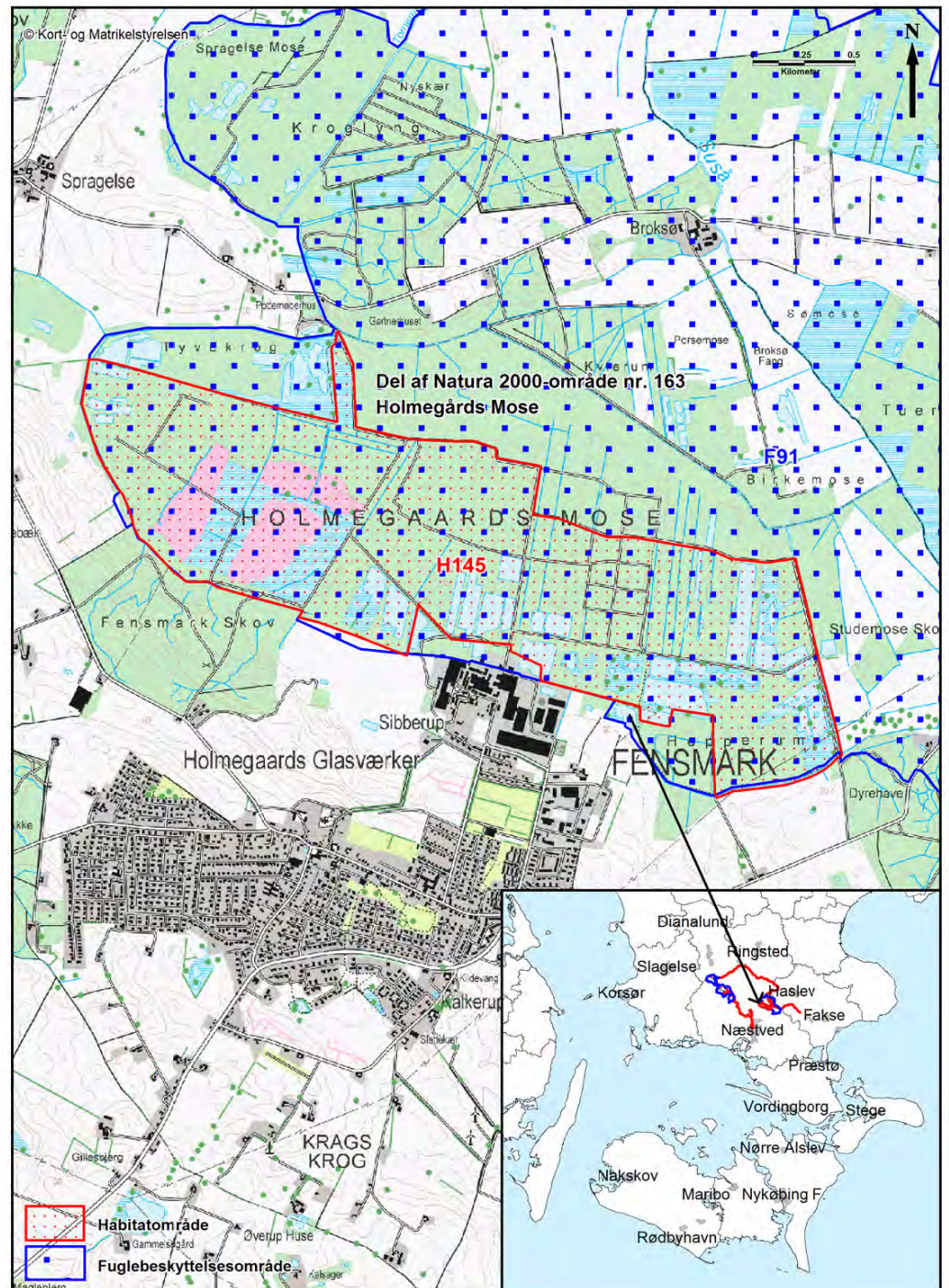
Planlagt indsats efter vandplanen der kan påvirke udpegningsgrundlaget i et Natura 2000-område væsentligt, skal konsekvensvurderes i henhold til Habitatdirektivets artikel 6, stk. 3. Indsatsen kan i givet fald kun gennemføres, hvis det på grundlag af bedste faglige viden dokumenteres, at aktiviteten ikke vil skade bevaringsmålsætningen for området. Potentielle konflikter mellem Vand- og Natura 2000-planen skal som udgangspunkt afdækket i forbindelse med vedtagelse af vandplanen.

Strategisk miljøvurdering

I medfør af Bekendtgørelse nr. 936 af 24. september 2009 af lov om miljøvurdering skal der foretages en miljøvurdering af planer og programmer, der omhandler fysisk planlægning og arealanvendelse, eller som kan påvirke et internationalt beskyttelsesområde væsentligt.

I bilag 4 er der udarbejdet en miljørapport, der belyser konsekvenserne ved at gennemføre Natura 2000-planen for område nr. 163

Bilag 1. Kort over Natura 2000-områdets placering og afgrænsning

Bilag 2. Opsummering af Natura 2000-planen og mulige virkemidler

En opsummering af Natura 2000-planens indhold, mål og indsatsprogram findes samlet i Bilag 2 - opdelt på de naturtyper og arter, der udgør udpegningsgrundlaget for det på gældende Natura 2000-område. Se www.naturstyrelsen.dk – under dette Natura 2000-område.

Bilaget indeholder endvidere en oversigt over mulige virkemidler, der er eksempler på, hvordan indsatsprogrammet kan gennemføres.

Sammen med bilag 2 findes på hjemmesiden baggrundsmateriale for planerne samlet i basisanalyse og tillæg til basisanalyse samt henvisning til kort over forekomst af de kortlagte og tilstandsvurderede naturtyper.

Bilag 3. Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver

Ved igangsætningen af Natura 2000-planprocessen blev der identificeret en række væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver. På baggrund heraf blev der opstillet 4 sigtelinjer, der formulerer prioriteringen af den nødvendige indsats. Sigtelinjerne sætter dermed rammerne for Natura 2000-planlægningen.

De overordnede rammer er formuleret i nedenstående bilag. Teksten indgik i idéfasen for vand- og naturplanlægningen, juni – december 2007.

Antallet af naturtyper, der kortlægges og tilstandsvurderes er siden udvidet.

Væsentlige naturopgaver

Miljøministeriet har udarbejdet en oversigt over væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver i Natura 2000-planlægningen. Det er de opgaver, som tillægges den højeste prioritet i 1. planperiode fra 2010 til 2015:

Væsentlige naturforvaltningsmæssige opgaver i Natura 2000-planlægningen:

Danmark er ifølge Habitatdirektivet forpligtiget til at iværksætte de nødvendige foranstaltninger, der sikrer eller genopretter en gunstig bevaringsstatus for de naturtyper og arter, der udgør habitatområdernes udpegningsgrundlag.

Samtidig er Danmark forpligtet til, via gennemførelsen af Fuglebeskyttelsesdirektivet, at træffe egnede foranstaltninger med henblik på at beskytte yngle- og rasteområder for en række fuglearter.

Væsentlige trusler mod naturen

En række faktorer udgør de væsentligste trusler mod de direktivudpegede naturtyper og arter:

Næringsstofbelastning medfører markante forringelser af terrestriske naturtyper, søer, vandløb og kystnære farvande først og fremmest som følge af gødskning, afstrømning fra markarealer og kvælstofnedfald. Store mængder næringsstoffer i naturen fremmer ensartede næringskrævende artssamfund på bekostning af et alsidigt plante- og dyreliv og medfører forringede forhold for den biologiske mangfoldighed og naturtyper og arter;

Tilgroning ændrer på afgørende vis levevilkårene for en række plante- og dyrearter, herunder fuglene. Det truer også især lysåbne naturtyper som moser, enge, klitter, heder, overdrev men også egeskove ofte som følge af manglende eller utilstrækkelig drift;

Fragmentering skaber isolation af arternes bestande, hvorved de risikerer at uddø. Foruden et direkte tab af naturareal, forringes de eksisterende naturtypers tilstand og deres økologiske funktioner;

Udtørring er en vedvarende trussel mod mange våde naturtyper og de tilhørende arter som følge af en ændring i de naturlige vandforhold;

Invasive arter er ikke hjemmehørende arter, der spreder sig. De optager plads og fortrænger det oprindelige plante- og dyreliv og findes i dag på mange naturarealer;

Forstyrrelse kan være en afgørende faktor navnlig for truede og sårbare arter, der på grund af levevis og specifikke krav til levested, vil være følsomme overfor menneskelige aktiviteter. Ofte vil truslerne påvirke i samme retning. For eksempel er tilgroning ofte en effekt af næringsstofbelastning og udtørring, tillige er presset på mange arter højt på grund af fragmentering, og det øges yderligere med forekomst af for eksempel invasive arter og menneskelig forstyrrelse.

Overordnet målsætning

Målsætningen er, at de udpegede naturtyper og arter på sigt opnår "gunstig bevaringsstatus". Der skal opstilles en langsigtet målsætning for hvert af de udpegede Natura 2000-områder.

Målsætningen rækker udover 1. planperiode og beskriver en tilstand, der tager hensyn til potentialet i de lokale naturforhold og i de udpegede områder som helhed.

Sigtelinjer for indsatsen i 1. planperiode

Natura 2000-planen skal under hensynstagen til den overordnede målsætning opstille konkrete retningslinjer for indsatsen i 1. planperiode for hvert enkelt beskyttelsesområde. Det kan være en indsats, som strækker sig ud over planperioden, men som skal iværksættes nu.

Opfyldelsen af Habitat- og Fuglebeskyttelsesdirektivernes krav om "gunstig bevaringsstatus" er en opgave, som strækker sig over lang tid og kræver en omfattende indsats. Det er derfor nødvendigt at prioritere og målrette indsatsen i den enkelte planperiode. Den nationale prioritering af indsatsen i 1. planperiode fokuserer på at sikre naturtilstanden for udpegede naturtyper og bestandene for udpegede arter. Der vil på baggrund af naturmæssige forskelligheder være regionale forskelle i gennemførelsen af indsatsen.

Sikring af naturtilstanden af eksisterende naturarealer og arter i beskyttelsesområderne

Ifølge direktiverne skal de naturtyper og arter, der udgør områdernes udpegningsgrundlag, have en gunstig bevaringsstatus. Der er således en forpligtigelse til at sikre naturen mindst samme tilstand som ved direktivernes ikrafttræden. Dette kræver ofte en løbende driftsindsats og en vedvarende indsats mod næringsstofbelastningen på de eksisterende naturarealer for at opretholde eller genoprette dem i samme

tilstand.

Sikring af de små naturarealer

De små naturarealer er ofte i dårlig naturtilstand, blandt andet fordi de er så små, at påvirkningen fra omgivende arealer har stor betydning. En udvidelse af små naturarealer inden for beskyttelsesområderne samt eventuelt sammenkædning af arealer via spredningskorridorer og trædesten kan være nødvendig for at opretholde naturtilstanden også på længere sigt.

Sikring af naturtyper og levesteder som lovligt kan ødelægges

Der skal ske en sikring af de naturtyper og levesteder, der ikke er beskyttet mod aktiviteter, som direkte kan ødelægge dem. Det drejer sig for eksempel om skovens naturtyper og sten- og boblerev på havet. Der vil derudover være andre ikke beskyttede levesteder for visse af direktivernes arter, hvor en sikring kan være nødvendig, for eksempel for visse fuglearter.

Indsats for truede naturtyper og arter

For naturtyper og arter, hvis status på landsplan er i fare for at blive voldsomt forringet i 1. planperiode, og hvor der er en fare for, at de forsvinder fra den danske natur på sigt kan en egentlig naturgenopretningsindsats og/eller målrettet drift være nødvendig. Som eksempler på truede naturtyper og arter kan nævnes højmoser, eremit og sortterne.

Natura 2000-planlægningen fastlægger desuden retningslinjer for myndighedernes skønsmæssige beføjelser efter lovgivningen i øvrigt.

Natura 2000 og Vandrammedirektivet

Gennemførelsen af vandrammedirektivet og vandplanerne forventes at bidrage til at imødegå nogle af ovennævnte trusler. Eksempelvis genskabes nye naturområder i ådale, og vandkvaliteten vil blive forbedret. Omfanget af synergieffekten mellem Natura 2000 og vandrammedirektivet vil blive tydelig undervejs i planprocessen. For vandforekomster, der også er omfattet af Natura 2000-direktiverne, vil det strengeste af miljømålene være gældende.

Med målbekendtgørelsen er der fastlagt nærmere retningslinjer for fastsættelse af mål i Natura 2000-områderne og defineret en 5-trinsskala for naturtilstanden i 18 lysåbne naturtyper. Et tilsvarende tilstandssystem er under udarbejdelse for de 10 skovnaturtyper og for direktivernes arter. På et senere tidspunkt vil et tilstandssystem for såvel de ferske som de marine naturtyper blive udarbejdet.

Bilag 4. Miljørapport for Natura 2000-planen

Miljørapport for Natura 2000-område nr. 163, delområde Holmegårds Mose kan læses på Naturstyrelsens hjemmeside www.naturstyrelsen.dk under opslag om plan for dette Natura 2000-område.

Naturstyrelsen
Haraldsgade 53
2100 København Ø
www.nst.dk